

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Коршунової Наталії Вікторівни
«Поняття державної політики: теоретико-правове дослідження», що
подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі
спеціальності 12.00.01 - теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових учень**

Актуальність теми дослідження. Стратегічна орієнтація України на загально визнані гуманітарні цінності, визначення пріоритетної ролі людини як найвищої соціальної цінності, демократичні стандарти суспільного та державного життя зумовлюють головні напрями розвитку вітчизняної правової науки, яка покликана здійснювати все більш вагомий внесок у розбудову національної державності, формування сучасних правових інститутів. Особливого значення в цьому процесі набуває дослідження в межах теорії держави та права поняття державної політики. Адже не можна уявити собі таку державу, яка б не мала державної політики. У цьому сенсі наявність державної політики виступає однією з ознак державності як такої.

Стан якості суспільного життя багато в чому залежить від державної політики. З її успішною реалізацією пов'язується не лише діяльність парламенту, уряду, судів, прокуратури, поліції, антикорупційних органів, а й стан суспільного порядку, благополуччя окремої особи. Цей факт вказує не лише на соціальну значущість державної політики, а й на високу відповідальність суб'єктів її формування та здійснення перед суспільством за якість і стан дотримання прав і свобод людини, справедливості в цілому. До того ж, глобалізаційні виклики, військова експансія, економічна і політична кризи, вимоги громадянського суспільства, євроінтеграційні наміри влади формують попит на якісно вищий рівень обґрунтованості державної політики на засадах справедливості та ефективності в умовах прозорості процедур підготовки відповідних рішень. Методологічна і теоретична розробка державної політики як поняття юридичної науки повинна відбуватися на основі використання як національних історичних традицій, так і зарубіжного досвіду.

Наявність не лише широкого кола офіційно визнаних в Україні основ і напрямів державної політики, але й різних наукових позицій учених (зокрема юристів) зумовлюють необхідність і доцільність загальнотеоретичного осмислення державної політики, особливостей її співвідношення з іншими державними і правовими явищами, місця поняття «державна політика» в поняттєво-категоріальному апараті загальної теорії держави та права, загального та особливого в теоретичній і галузевих юридичних наукових інтерпретаціях державної політики, з'ясування відмінностей у юридичному та політологічному, державно-управлінському, економічному, соціологічному її розуміннях, а також нормативно-правового закріплення державної політики, визначення притаманних їй форм правової конкретизації та реалізації в умовах інтеграції України в міжнародний та європейський правовий простір.

Таким чином, зазначене визначає актуальність, необхідність і важливість загальнотеоретичного правового осмислення поняття державної політики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації є достатнім. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації є цілком обґрунтовані, причому широко використовувалась джерельна, історіографічна база та пізнавальний інструментарій. Автор досить аргументовано визначила ключові аспекти досліджуваної проблеми, її об'єкт і предмет. Сформульовані мета і завдання дослідження, дозволили Н.В. Коршуновій здійснити теоретичне конструювання поняття «державна політика», визначити його місце в поняттєво-категоріальному апараті загальної теорії держави та права, з'ясувати особливості нормативно-правового закріплення тощо. Встановлено, що державна політика як складний, багатогранний соціальний феномен є об'єктом осмислення вчених, державних і політичних діячів від найдавніших часів, насамперед періоду Античності, до теперішнього часу. При цьому погляди мислителів на різні аспекти природи державної політики змінювалися, еволюціонували та диференціювалися під впливом низки об'єктивних і суб'єктивних чинників. На сучасному етапі розвитку суспільних (гуманітарних) наук державна політика перебуває в полі зору представників філософії, історії,

економіки, науки державного управління, політології та юриспруденції. За допомогою використання низки принципів наукового пізнання, методологічних підходів і методів у роботі здійснено спробу конструювання поняття «державна політика», визначення його місця в поняттєво-категоріальному апараті теорії держави та права, з'ясування особливостей нормативно-правового закріплення.

Достовірність, новизна висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у вітчизняному правознавстві комплексним теоретико-правовим монографічним дослідженням поняття державної політики. Методологія осмислення поняття «державна політика» охоплює світоглядні та інші основи, принципи наукового пізнання, методологічні підходи, загальнонаукові та спеціальнонаукові методи дослідження.

Як основоположні засади стратегії наукового пошуку обрано та використано: світогляд інформаційного суспільства як постіндустріального етапу поступу людства; філософські підходи, властиві онтології, гносеології, аксіології, антропології, філософії права; соціологічні концепції глобалізації та катастроф; сучасні інтерпретації теорій правової, соціальної та демократичної держави, природного права, позитивізму, нормативізму, соціологічної та інтегративної юриспруденції. Осмислення проблем розуміння та теоретичного конструювання поняття «державна політика» здійснювалося на основі таких принципів наукового пізнання як усебічність, науковість, історизм, об'єктивність, конкретність тощо, а також з використанням загальнологічних методів: аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, порівняння, індукції, дедукції, сходження від абстрактного до конкретного. Стрижньове значення для вивчення предмета дослідження відіграли методологічні підходи, серед яких виокремлено діяльнісний, антропологічний, феноменологічний, екзистенціальний, аксіологічний, потребовий та ін.

Не викликає зауважень також **структура дисертації**, яка складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і двох додатків. У цілому аналіз змісту

розділів дисертації, висновків до них і загальних висновків дозволяє підсумувати, що мета і завдання дослідження в основному реалізовані.

Апробація дисертації. Основні результати дисертації відображено в 10 наукових працях, зокрема в п'яти статтях у наукових фахових виданнях України, одній статті в науковому періодичному виданні інших держав, а також у чотирьох тезах доповідей у збірниках матеріалів наукових теоретико-практичних конференцій. Основні положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, а також оприлюднено на чотирьох наукових теоретико-практичних конференціях: «УІ-ті наукові читання, присвячені пам'яті академіка В.В. Копейчикова» (м.Київ, 17 листопада 2016 р.); «Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку» (м. Харків, 3 - 4 березня 2017 р.); «Організаційно-управлінські, економічні, психолого-педагогічні аспекти забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту» (м.Черкаси, 17 березня 2017 р.); «Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку» (м. Київ, 22 березня 2017 р.).

Зміст дисертації відповідає спеціальності 12.00.01 - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, за якою вона подається до захисту, а зміст автореферату є ідентичним до основних положень дисертації. Зміст дисертації Н.В. Коршунової свідчить про високий науковий рівень і всебічність опрацювання фундаментальних аспектів обраної теми, глибоке розуміння теоретико-правових проблем поняття державної політики, притаманне дисертанту цілісне бачення засобів їх розв'язання.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, висвітлено стан її розробки, окреслено зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами, мету та задачі, об'єкт і предмет, методи дослідження, визначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про апробацію результатів дисертації та кількість публікацій, а також охарактеризовано структуру дисертації. Розділ 1 «Історіографічні та методологічні аспекти осмислення державної політики як поняття юридичної науки» присвячено вивченню історичних і сучасних проблем пізнання

державної політики, плюралізму інтерпретацій поняття «державна політика», виокремленню предмета дисертації, а також питанням вибору, обґрунтування та використання методів дослідження. У свою чергу розділ 2 «Загальнотеоретична конструкція поняття «державна політика» охоплює опис результатів теоретичного пізнання поняття «державна політика», виокремлення підстав і відповідної класифікації множини тих державних явищ, які віднесено до обсягу поняття «державна політика», визначення загального та особливого у співвідношенні поняття «державна політика» зі спорідненими поняттями теорії держави та права. При цьому розділ 3 «Нормативно-правове регулювання державної політики» спрямований на аналіз міжнародних, європейських правових документів, вітчизняних нормативно-правових актів, в яких визначаються основи формування та здійснення державної політики сучасних країн світу та України, перспектив подальшого розвитку державної політики України в умовах євроінтеграції.

Варто наголосити на тому, що до незаперечних позитивних аспектів змісту представленої на рецензування дисертації потрібно віднести наступне:

1) спокійний, виважений, інтелігентний тон ведення полеміки на сторінках дисертації, висока повага здобувача до інших учених, їх думок;

2) значне інформаційне наповнення тексту дисертації, яке забезпечується шляхом об'єктивного аналізу значної кількості наукових праць, нормативно-правових актів, міжнародно-правових документів тощо;

3) використання наукових праць, підготовлених науково-педагогічними працівниками кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, насамперед С.Д. Гусарєвим, О.Д. Тихомировим, Є.О. Гідою, А.М. Завальним, Є.В. Білозьоровим та іншими, що черговий раз підкреслює зв'язок ад'юнкта з кафедрою, її науковими школами, традиціями тощо.

Оцінка мови і стилю дисертації. Текст дисертаційного дослідження підготовлений науковим стилем, державною мовою. Наукові положення, висновки та рекомендації викладені стисло, точно, ясно та просто, що забезпечує легкість і доступність їх сприйняття.

Оформлення дисертації в цілому відповідає вимогам ДАК Міністерства освіти і науки України. У ході рецензування наукової роботи запозичень матеріалу без посилання на відповідні джерела не виявлено.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами і грантами. Дослідження здійснено відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016 - 2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014 - 2017 рр., схвалених вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол №28 від 29 жовтня 2013 р.). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол №23 від 29 листопада 2016 р.) і включена до переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (реєстр. № 40, 2016 р.).

Зауваження щодо змісту дисертації. Відзначаючи позитивні аспекти роботи, звернемо увагу й на деякі дискусійні, не повною мірою опрацьовані положення дисертації:

1. У підрозділі 1.1. «Огляд наукової та нормативно-правової джерельної бази дослідження державної політики» викладено результати аналізу та систематизації наукових позицій учених стосовно розуміння державної політики, а також вітчизняних, міжнародних та європейських нормативно-правових документів, пов'язаних з її правовим регулюванням. При цьому в історичному вимірі генезис державної політики як соціального явища обмежився фактично встановленням її витоків (джерел) - доби Античності, загальною характеристикою періодів Середньовіччя, Відродження, Просвітництва. У зв'язку з цим, слід звернути додаткову увагу на інші історичні етапи розвитку та осмислення державної політики до теперішнього часу в контексті історії вчень про державу і право.

2. У межах підрозділу 1.2. «Методологія теоретико-правового дослідження державної політики» автор відносить до загальнонаукових методів пізнання державної політики, поряд з іншими, синергетичний метод з метою

опрацювання специфіки трансформації державної політики в умовах формування правової держави та громадянського суспільства в Україні (с. 63 - 64 дисертації). Здобувач приходить до висновку, що в межах гносеологічного потенціалу синергетичного підходу державна політика уявляється в якості системи, що самоорганізується, виникнення та зміна якої ґрунтується на випадкових процесах, особливо в її нестабільних, кризових станах. На наше переконання, останнє твердження є досить загальним, а результати використання синергетичного методу під час теоретико-правового дослідження державної політики потребують конкретизації шляхом ширшого використання поняттєвого апарату цього методу, зокрема нерівноваги, кризи, самоорганізації, флуктуації, біфуркації, нелінійності тощо.

3. У підрозділі 3.1. «Міжнародні та європейські стандарти формування та реалізації державної політики» автор цілком слушно аналізує міжнародно-правові й європейсько-правові документи, які тим або іншим чином пов'язані з правовим регулюванням державної політики. Вивчення цих документів дозволяє здобувачу резюмувати, що міжнародні та європейські стандарти державної політики спрямовані передусім на забезпечення державами-учасницями світового та європейського правопорядку, верховенства права, основоположних прав і свобод людини та зумовлюють ужиття державами-учасницями дієвих заходів щодо впорядкування національного законодавства, усунення його неузгодженості з нормами міжнародного права шляхом скасування або змінення неефективних норм і створення нових формально визначених правил поведінки, а також забезпечення стабільного та ефективного функціонування органів держави. При цьому автор приділив недостатньо уваги стану і практиці імплементації Україною цих міжнародних та європейських стандартів формування і реалізації державної політики.

4. У межах підрозділу 3.2. «Нормативно-правові засади державної політики України» дисертант проаналізував стан нормативно-правового регулювання формування та реалізації вітчизняної державної політики і прийшов до висновку, що нормативно-правові засади державної політики України - це обов'язкові, вихідні положення формування та реалізації

державної політики, сутністю яких є нормативна регламентація напрямів державної політики в різних сферах суспільних відносин, а також спеціальних засобів, форм, методів і процедур її здійснення, вимог до діяльності суб'єктів такої політики. Водночас авторська характеристика нормативно-правових засад державної політики України здійснена на основі вивчення насамперед конституційного законодавства. У свою чергу це вимагає приділенню більшої уваги іншим галузям вітчизняного законодавства в контексті визначення нормативно-правових засад державної політики України в цілому.

Загалом зауваження і пропозиції є поодинокими та носять дискусійний характер; суттєво не впливають і не знижують достатньо високий науковий рівень дисертаційного дослідження. Певною мірою вони доповнюють об'єктивну характеристику наукової складності та значущості теми, проведеного дослідження, підкреслюють вагомість внеску дисертанта. Робота має істотне теоретичне та практичне значення в науці теорії держави та права й в удосконаленні сучасного державотворення, є цікавою, самостійною, завершеною творчою працею. Текст дисертації як за обсягом, так і за змістом відповідає основним науковим і методологічним вимогам до такого виду робіт, а Коршунова Наталія Вікторівна заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

приватний нотаріус Києво-Святошинського
районного нотаріального округу Київської області,
кандидат юридичних наук

12 березня 2018 року

О.В. Ракул